

Резюме

Vishnevskaya A. A. Влияние правосознания на эффективность исполнения судебных решений.

Рассматриваются вопросы правосознания, правовой культуры и их влияние на эффективность исполнения судебных решений. Обосновывается необходимость дальнейшего исследования данного вопроса и выделения путей повышения уровня правосознания и правовой культуры для относительно всех субъектов права.

Ключевые слова: правосознание, правовая культура, решение суда.

Summary

Vishnevskaya A. Effect of legal awareness on the effectiveness of court decisions.

The concepts of sense of justice, legal culture, and their effect of legal awareness on the effectiveness of court decisions. The necessity of subsequent research of this question and selection of ways of increase of level of sense of justice and legal culture is grounded in relation to all legal subjects.

Key words: legal awareness, legal culture, decision court.

УДК 347.9

О. А. ГОМОЛА

Оксана Анатоліївна Гомола, студентка магістратури Київського університету права НАН України

**ПРАВО НА ОСКАРЖЕННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ
У ДОКТРИНІ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУ**

У ст. ст. 3 та 55 Конституції України проголошено, що права і свободи людини й громадянина та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави і захищаються судом¹.

Захист прав та охоронюваних інтересів громадян, юридичних осіб і держави шляхом розгляду та вирішення цивільних справ у повній відповідності до чинного законодавства покладається також на цивільне судочинство. Успішне виконання покладених на суд завдань залежить від законної й обгрунтованої діяльності останнього, його ухвал з окремих процесуальних питань і рішень по суті справи. Законність і обгрунтованість судових рішень є основною й неодмінною умовою їх як актів правосуддя. Тільки судові акти, які мають таку властивість, вирішують правові питання і тим самим захищають права та законні інтереси громадян, юридичних осіб і держави.

Процесуальними гарантіями забезпечення законності й обгрунтованості діяльності судів з розгляду цивільних справ і прийнятих ними рішень, гарантією захисту прав та законних інтересів громадян, юридичних осіб і держави є оскарження і перевірка судових рішень².

Метою даної статті є аналіз права на оскарження судових рішень в цивільному процесі, як похідного від права на звернення до суду за захистом, його дослідження з позиції міжнародно-правових стандартів здійснення правосуддя.

Дослідженням вказаного питання займалися: М. Й. Штефан, В. В. Комаров, В. А. Бігун, В. В. Баранкова, М. В. Жушман, Д. Д. Лупеник, В. Ю. Мамницький, П. І. Радченко, О. В. Рожнов, К. В. Гусаров, Т. І. Фулей, П. Д. Петренко, В. А. Кройтор, В. Е. Теліпко, В. В. Молдован та інші.

Право на оскарження судових рішень є похідним від права на звернення до суду за захистом. Останнє, у свою чергу, складається з: а) можливості звернення до суду першої інстанції за захистом і б) звернення до суду контролюючої інстанції із скаргою на рішення суду першої інстанції у випадку незадоволення заінтересованою особою останнім³.

Відповідно до ст. 14 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 р. учасники судового процесу та інші особи мають право на апеляційний перегляд справи та у визначених законом випадках – на касаційне оскарження судового рішення⁴.

На нашу думку, дане положення закону має на меті забезпечення виправлення вищестоящим судом помилок і порушень закону, допущених судом нижчої інстанції, гарантування прав та охоронюваних законом інтересів учасників судового процесу, утвердження законності й справедливості судочинства та відтворює конституційну засаду забезпечення права на апеляційне і касаційне оскарження судового рішення.

Розглянувши судову справу за апеляційною чи касаційною скаргою, суд апеляційної або касаційної інстанції вправі скасувати чи змінити постановлене у справі судове рішення або залишити його без зміни. Підстави для скасування чи зміни судового рішення передбачені процесуальним законодавством.

Крім апеляційного й касаційного перегляду судових рішень процесуальним законодавством передбачена також можливість перегляду судових рішень, які набрали законної сили, за нововиявленими обставинами (обставинами, які не були відомі на момент розгляду справи по суті та які спростовують висновки, указані в судовому рішенні, що набрало законної сили), а також за виключними обставинами⁵.

Право на оскарження судового рішення є засобом судового нагляду з боку апеляційної і касаційної інстанцій за діяльністю судів нижчого рівня.

Апеляційне і касаційне оскарження полягає у подачі відповідно апеляційної або касаційної скарги.

Реалізація учасниками судового процесу та іншими особами у випадках і порядку, передбачених процесуальним законодавством, своїх прав на оскарження судового рішення залежить від їх волевиявлення. Подача апеляційної і касаційної скарги з додержанням правил, що встановлені процесуальним законодавством, зобов'язує апеляційний і касаційний суд розглянути скаргу та перевірити законність, обґрунтованість і справедливість постановленого у справі судового рішення.

На відміну від ЦПК України 1963 р., правом оскарження на даний час наділено, по суті, необмежене коло осіб. Це призводить до певних проблем тлумачення ст. ст. 292 та 324 ЦПК України. Труднощі виникають передусім при визначенні тих критеріїв, якими потрібно керуватися при прийнятті скарг від осіб, які не брали участі в розгляді справи. У зв'язку з цим судам буває важко оцінити судові рішення з позиції того, чи зачіпаються в ньому права й обов'язки осіб, що не брали участі в розгляді справи⁶.

На думку К. В. Гусарова, оскільки ст. ст. 292 і 324 ЦПК не обмежують коло суб'єктів права на оскарження судових рішень, то до суду зі скаргою може звернутися будь-яка особа, яка вважає, що її права порушені судовим актом. Причому звернутися з апеляційною або касаційною скаргою до суду може і той суб'єкт, який не брав участі у справі, але права якого прямо або опосередковано порушені названим актом правосуддя. На цій підставі автор не може погодитися з позицією В. Єфименко, що в ЦПК встановлений такий принцип реалізації права особи на оскарження судових рішень, який суперечить Конституції, згідно з яким особа має право на оскарження в апеляційному і касаційному порядку тільки в тому випадку, якщо це право надане йому законом і встановлено порядок оскарження⁷.

Безпосередньо зумовленим необхідністю забезпечити конституційне право на апеляційне й касаційне оскарження судових рішень є принцип інстанційності судової влади. Під інстанційністю розуміють організацію судів відповідно до необхідності забезпечити право на перегляд судового рішення судом вищого рівня. Судовий порядок розв'язання спорів – найбільш складний і тривалий. Формалізованість судового процесу є виправданою, наскільки це потрібно для створення гарантій ухвалення правосудного судового рішення. В умовах ускладнення суспільних відносин, а, отже, і їх правового регулювання навіть з досягненням реальної незалежності суду не можна говорити про непогіршеність судових рішень. Інстанційна побудова судової системи дає можливість невдоволеній судовим рішенням стороні звернутися до вищої судової інстанції з вимогою про його перегляд. Інстанційна система має особливе значення, оскільки вона є гарантією високої якості судочинства, що дає змогу суддям вищої інстанції з більшим досвідом, авторитетом і компетентністю виправляти можливі помилки суддів нижчої інстанції.

Моделі інстанційної побудови судової системи різняться відповідно до національних традицій певної країни. Однак міжнародні стандарти в цій сфері (п. 5 ст. 14 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права 1966 р.; ч. 2 ст. 2 Протоколу № 7 до Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод) наполягають на необхідності створення принаймні двох інстанцій: першої, яка розглядає справи по суті, і другої, яка переглядає рішення першої в іншому процесуальному режимі. Українське законодавство йде далі та передбачає дві інстанції з перегляду рішення суду першої інстанції – апеляційну й касаційну. Апеляційна інстанція наділена повноваженнями перевіряти правильність застосування нижчим судом закону, а також повноту і об'єктивність установлення фактичних обставин справи. Касаційна інстанція обмежена лише переглядом питань права⁸.

Праву на оскарження судових рішень протиставляють принцип остаточності судового рішення. Він полягає у тому, що жодна зі сторін не має права вимагати перегляду остаточного судового рішення, що набрало законної сили, поновлення судового розгляду лише з метою повторного розгляду та ухвалення нового рішення. Повноваження судів вищої інстанції з перегляду рішень мають використовуватися для виправлення помилок у здійсненні правосуддя, а не для заміни рішень. Перегляд судового рішення не може розглядатися як замаскована апеляція, і сам факт існування двох позицій щодо можливостей вирішення спору не є підставою для перегляду. Відхід від цього принципу можливий лише, якщо він викликаний необхідністю, за наявності обставин значного та вимушеного характеру, якщо він виправданий міркуваннями виправлення фундаментальних судових помилок, щоб забезпечити справедливий баланс між приватними інтересами та необхідністю ефективної системи відправлення правосуддя. ЄСПЛ неодноразово встановлював порушення цієї вимоги у справах, де рішення, що набрало законної сили, скасовувалося вищестоящим судом за заявою державного службовця, повноваження якого з подачі такої заяви не обмежувалися часом. Крім того, суперечить зазначеному принципу безпідставне поновлення строків оскарження судових рішень, викликане не обставинами виключного характеру, а метою простого перегляду справи⁹.

На нашу думку, в процесі дослідження права на оскарження судових рішень також необхідно визначити його взаємозв'язок з принципом правової визначеності. Відповідно до принципу правової визначеності суди вищестоящої інстанції мають забезпечувати єдність судової практики та не допускати дивергенції судових рішень. ЄСПЛ зазначає, що принцип правової визначеності гарантує певну стабільність правової ситуації та сприяє суспільній довірі до судів. Постійність конфліктуючих рішень може спричинити стан правової невизначеності, що здатна послаблювати довіру до судової системи. Договірні сторони зобов'язані організувати їх правову систему так, щоб уникнути суперечливої практики судових рішень, адже йдучи у розріз зі своїми попередніми рішеннями без будь-яких підстав та наведення мотивів, вищий судовий орган стає джерелом невизначеності¹⁰.

Отже, підсумовуючи результати дослідження, можемо зазначити, що правом на оскарження судових рішень є гарантована Конституцією України можливість сторін та інших осіб, які брали участь у справі, а також осіб, які не брали участь у справі, якщо суд вирішив питання про їх права та обов'язки, у порядку, визначеному нормами цивільного процесуального законодавства, звернутися до суду вищої інстанції з метою забезпечення усунення суддівської помилки і реального виконання судового акта.

Змістом права на оскарження судових рішень, ухвалених судами першої інстанції, визначено сукупність наступних правомочностей:

1) можливість звернення до суду апеляційної інстанції зі скаргою на судові рішення суду першої інстанції, що не набрали законної сили, щодо їх перевірки на предмет законності та обґрунтованості; можливість безпосереднього звернення до суду касаційної інстанції зі скаргою на судові рішення суду першої інстанції, що набрали законної сили, щодо їх перевірки на предмет законності;

2) право на отримання судового захисту за результатами розгляду скарги у судах апеляційної та касаційної інстанцій, забезпечене процесуальним обов'язком судів вищої інстанції, використати передбачені процесуальним законом можливості для встановлення та усунення суддівської помилки, допущеної судом першої інстанції, та забезпечення реального виконання судового акта. Метою перегляду судових рішень судами апеляційної та касаційної інстанцій є усунення суддівської помилки, допущеної судом першої інстанції при ухваленні відповідного рішення.

На нашу думку, у зв'язку з динамічними змінами, що відбулися в усіх сферах суспільного життя, в тому числі й проголошення Україною стратегічного курсу на інтеграцію до Європейського Союзу, існує необхідність подальшого удосконалення цивільного судочинства в аспекті забезпечення оскарження судових рішень. Зокрема, узгодження права на оскарження судових рішень з принципом остаточності судових рішень та принципом правової визначеності.

¹ Конституція України від 28 червня 1998 року // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 3, 55.

² Штефан М. Й. Цивільний процес: підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. / М. Й. Штефан. – К. : Видавничий Дім «Ін Юре», 2001. – 696 с. – С. 554.

³ Курс цивільного процесу : підруч. / В. В. Комаров, В. А. Бігун, В. В. Баранкова та ін. ; за ред. В. В. Комарова. – Х. : Право, 2011. – 1352 с. – С. 825.

⁴ Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 2 червня 2016 р. № 1402-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2016. – № 31. – Ст. 14.

⁵ Закон України «Про судоустрій і статус суддів»: наук.-практ. коментар / В. Е. Теліпко ; за ред.: В. В. Молдован. – К. : Центр учбової літ. (ЦУЛ), 2011 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://coollib.com/b/340415/read>

⁶ Гусаров К. В. Перегляд судових рішень в апеляційному та касаційному порядках : моногр. К. В. Гусаров. – Х. : Право, 2010. – 352 с. – С. 64–65.

⁷ Гусаров К. В. Там само. – С. 65.

⁸ Закон України «Про судоустрій і статус суддів»: науково-практичний коментар / В. Е. Теліпко ; за ред.: В. В. Молдован. – К. : Центр учбової літ. (ЦУЛ), 2011 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://coollib.com/b/340415/read>

⁹ Проблеми реалізації судової влади у цивільному судочинстві : моногр. / О. С. Ткачук. – Х. : Право, 2016. – 600 с. – С. 157–158.

¹⁰ Проблеми реалізації судової влади у цивільному судочинстві : моногр. / О. С. Ткачук. – Х. : Право, 2016. – 600 с. – С. 159.

Резюме

Гомола О. А. Право на оскарження судових рішень у доктрині цивільного процесу.

У даній статті здійснено теоретичну характеристику права на оскарження судових рішень, визначено його поняття, зміст, мету. Досліджено коло суб'єктів, які можуть скористуватися вказаним правом, а також інстанційну побудову судової влади. Також досліджено думки деяких науковців стосовно проблеми доступності застосування права на оскарження судових рішень, його взаємозв'язок з європейськими принципами остаточності судових рішень та правової визначеності.

Ключові слова: цивільний процес, право на оскарження судових рішень, апеляційне оскарження судових рішень, касаційне оскарження судових рішень, виправлення помилок, суб'єкти права на оскарження судових рішень, інстанційна побудова судової системи, принцип остаточності судового рішення, принцип правової визначеності.

Резюме

Гомола О. А. Право на обжалование судебных решений в доктрине гражданского процесса.

В данной статье осуществлена теоретическая характеристика права на обжалование судебных решений, определены его понятие, содержание, цель. Исследован круг субъектов, которые могут воспользоваться указанным правом, и инстанционное построение судебной власти. Также исследовано мнение некоторых ученых в отношении проблемы доступности применения права на обжалование судебных решений, его взаимосвязь с европейскими принципами окончательности судебных решений и правовой определенности.

Ключевые слова: гражданский процесс, право на обжалование судебных решений, апелляционное обжалование судебных решений, кассационное обжалование судебных решений, исправление ошибок, субъекты права на обжалование судебных решений, инстанционное строение судебной системы, принцип окончательности судебного решения, принцип правовой определенности.

Summary

Gomola O. The right to appeal judicial decisions in the doctrine of the civil process.

In this article the description of the right to appeal court decisions is made, its notion, content, purpose are defined. The circle of subjects, which can use the specified law and the judicial structure of the judicial authority, is explored. Also, the opinions of some scholars on the problem of the accessibility of the right to appeal against court decisions, its interrelation with the European principles of the final decisions of courts and legal certainty are researched.

Key words: civil process, right to appeal court decisions, appeal of court decisions, cassation of court decisions, error correction, subjects of the right to appeal court decisions, instanceality construction of the judicial system, the principle of the final judgment, the principle of legal certainty.

УДК:341.4

О. О. ЗАДОРЖНИЙ

*Олександр Олександрович Задорожній, магістр
Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

БЕРЛІНСЬКИЙ ПРОТОКОЛ В СУЧАСНОМУ КОСМІЧНОМУ ПРАВІ

Конвенція про міжнародні майнові права на рухоме обладнання¹ (далі – Конвенція, Кейптаунська конвенція) була розроблена під егідою Міжнародного інституту з уніфікації приватного права (УНІДРУА), який також виступив у якості депозитарію Конвенції та протоколів до неї, з метою створення універсальної системи міжнародних гарантій щодо забезпечувальних операцій права на рухоме обладнання. Однак положення Конвенції про систему міжнародних гарантій не можуть бути застосовані самостійно і повинні бути доповнені протоколами за відповідними типами обладнання, кожен з яких в сукупності з Конвенцією вводить специфічний правовий режим забезпечувальних угод щодо конкретного виду обладнання: авіаційного, залізничного та космічного (ст. 2 (3) Конвенції).

Перший подібний протокол (з авіаційного обладнання) був прийнятий в 2001 р. разом з Конвенцією². При цьому і Конвенція, і Авіаційний протокол вступили в силу і були ратифіковані Україною. Другий протокол, який встановлює міжнародні гарантії щодо залізничного майна (вагонів, локомотивів і їх складових частин), було прийнято 23 квітня 2007 р., однак на сьогоднішній день він не набув чинності³ (ратифікаційні грамоти здали Люксембург і ЄС). Також у планах УНІДРУА розробка протоколу стосовно сільськогосподарського, будівельного і гірничодобувного обладнання⁴. У контексті дослідження на особливу увагу заслуговує Протокол до Конвенції про міжнародні майнові права на рухоме обладнання стосовно космічного майна⁵ (далі – Протокол, Берлінський протокол), прийнятий 9 березня 2012 року.

Згідно із заявою заступника Генерального секретаря УНІДРУА М. Дж. Стенфорда метою Протоколу є спрощення фінансування проектів зі створення космічного майна за допомогою формування конкурентного середовища на міжнародному ринку послуг, що надаються із застосуванням такого майна⁶. Як і інші протоколи, Берлінський протокол був прийнятий для розвитку положень Конвенції. Правовий статус Протоколу визначено, зокрема, ст. 6 Конвенції, відповідно до якої Конвенція і Протокол розглядаються і тлумачаться спільно в якості єдиного документа. При цьому в разі невідповідності між Конвенцією та Протоколом переважну силу має Протокол.

Берлінський протокол розроблявся в УНІДРУА в рамках спеціальної Робочої групи за участю офіційних представників держав – учасників космічної діяльності, Європейського космічного агентства, Комітету ООН з використання космічного простору в мирних цілях⁷, а також експертів комерційних компаній – операторів космічної діяльності, страхових і фінансово-кредитних організацій. Залучення фахівців у сфері комерційних космічних контрактів допомогло відобразити в Протоколі особливості міжнародно-правового регулювання комерційної космічної діяльності. Згідно зі ст. XXXV Протоколу Кейптаунська конвенція і Протокол жодною мірою не зачіпають права і обов'язки держав за іншими міжнародними договорами ООН або документам Міжнародного союзу електрозв'язку. Однак, на думку експертів⁸, не можна заперечувати взаємний вплив міжнародних публічно-правових джерел космічного права і створеної Конвенцією і Протоколом системи приватноправового регулювання. Наскільки сильним виявиться цей вплив, на нашу думку, покаже тільки правозастосовна практика.

Розробники Протоколу, розуміючи складність міжнародно-правового регулювання приватної космічної діяльності, встановили, що для вступу Берлінського протоколу в силу потрібно 10 ратифікацій. Нині жодна з держав, які підписали Протокол (Буркіна-Фасо, Зімбабве, Саудівська Аравія і ФРН), документ не ратифікувала. Одним із першочергових питань, що стояли перед Робочою групою зі створення Берлінського протоколу, було визначення терміна «космічне майно» («space assets»). Відповідно до ст. I (2) (k) Протоколу під космічним майном мається на увазі «будь-яке штучно створене індивідуально ідентифіковане майно, що